

falsum nos impelleret Auctor naturæ, ipsique proinde adscribenda esset nostra deceptio. Nisi ergo dicere velimus naturam rationalem ipsumque ejus Auctorem ad falsum nos necessario impellere, fateri cogimur sensum communem necessarium habere nexum cum veritate; siquidem «omni autem in re, ajebat Tullius, consensio omnium gentium lex naturæ putanda est... atque hæc ita sentimus natura duce.»

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objic. 1.º Infallibile motivum vel criterium veritatis ad falsum judicium nunquam impellit; atqui quod nos vocamus sensum communem ad falsum judicium quandoque impellit: ergo. Prob. min. Naturali inclinatione homines feruntur ad judicandum calorem, ex. gr. dulcedinem, sonum, frigus etc. realiter inesse corporibus; atqui hocce judicium falsum est, ut philosophi demonstrant: ergo.

Responderi potest 1.º negando hujusmodi judicium ad sensum communem spectare: semel quippe data hypothesi quod philosophi demonstrent hocce judicium falsum esse, conditiones exueret ad veritatem sensus communis requisitas; quandoquidem, nec commune et constans esset illud judicium, nec rationi consentaneum, ac proinde non ex naturæ inclinatione, sed ex præjudicio, vel alio extraneo fonte oriretur. Sed tamen,

Resp. 2.º Neg. min. Ad prob. dist. maj. Naturali etc. *quatenus his nominibus significantur sensationes, neg. quatenus præfata nomina significant reales qualitates corporum a quibus sensatio oritur, conc.* Quæ distinctio min. etiam applicatur. Itaque, cum dicitur calorem, dulcedinem, alia hujusmodi, non in corporibus externis sed in subjecto sentiente existere, vel id accipitur eo sensu quod corporibus non insunt prout sensationes sunt, id est, quatenus significant et involvunt experientiam sensibilem; vel accipitur eo sensu, quod calor, dulcedo, etc. nihil sint in objecto, sed tantum in subjecto eas percipiente, ita ut non sint qualitates, dispositiones, modificationes, vel quocumque nomine appellentur, quæ vere et realiter corpus externum afficiant tanquam ejusdem accidentia. Si priori accipiatur sensu, falsum est hominem ferri ex naturæ inclinatione ad judicandum calorem etc.

corporibus inesse; namque non tantum philosophi omnes, sed vel ipsi rustici homines sciunt, et facile ac ultro fatebuntur, dum affirmatur, *ignem ex. gr. esse calidum, glaciem frigidam, saccharum dulce etc.* sensum non esse quod ignis sensationem vel experientiam caloris habeat, saccharum dulcedinis etc. sed tantum qualitatem quandam eis inesse, quæ calor, dulcedo etc. dicitur, et a qua corpus ipsum *calidum, frigidum, dulce* denominatur; aliud quippe est calidum esse, aliud calorem habere sensibiliter, vel ipsum experiendo. Immerito igitur et ad risum Cartesius, Mallebranche alique e cartesianæ scholæ, jactitarunt se proffigasse universalem errorem, quo tenebantur non solum vulgi homines, sed ipsi Scholastici, atque detexisse odorem, calorem, saporem aliasque similes sensationes, non in corporibus sed in sentiente tantum reperiri. Quasi vero nescirent Scholæ philosophi, sensationem caloris non in igne sed in manu reperiri! Quod si ignari quidam homines concipiunt calorem, saporem et cæteras hujusmodi qualitates corporum, tanquam quid omnino simile ipsi sensationi ex eisdem ortæ, id confusioni idearum (1) et defectui reflexionis tribuendum est.

(1) Ipsemet Reid, qui Aristotelem et Scholasticos non semel immerito carpit, Cartesiumque nimis extollit, ea quæ dicimus, agnoscit. En ejus verba ex gallico idiomate ad patrium versa. «El vulgo dice: el fuego es caliente, la nieve fria, el azúcar dulce; nuestros sentidos lo atestiguan y es un absurdo el negarlo. Los filósofos dicen: el calor, el frio, la dulzura, no son mas que sensaciones existentes en nosotros; suponer que estas sensaciones están en el fuego, en la nieve, en el azúcar, es un absurdo.»

La contradicción aquí es mas bien aparente que real. Proviene de un abuso de palabras por parte de los filósofos, y de cierta confusión de ideas por parte del vulgo. Cuando el filósofo dice que no hay calor en el fuego, ¿qué es lo que entiende por esto? que el fuego no experimenta la sensación de calor: tiene razon, y si se toma la pena de explicarse, el vulgo será de su misma opinion. Pero en realidad el filósofo se expresa mal, porque existe realmente en el fuego una cualidad que se llama calor, y tanto los filósofos como el vulgo designan por este nombre la cualidad mas bien que la sensación la mayor parte de las veces. Así, pues, los filósofos toman el término en un sentido, y el vulgo en otro. En el sentido del vulgo la proposición del filósofo es realmente absurda, y el vulgo sostiene que lo es: en el sentido del filósofo, la proposición es verdadera,

Objic. 2.º Plures Deos admittere est turpissimus error; atqui communis sensus ad plures Deos admittendos homines induxit: ergo. Prob. min. Quod communi omnium hominum consensu et sententia habetur, sensui communi est tribuendum; atqui polytheismus olim vixit ex unanimi populorum hominumque consensu: ergo.

Resp. Neg. min. Ad prob. dist. min. Polytheismus etc. ex omnium populorum hominumque consensu, neg. aliquorum populorum, subd. quoad omnes aetates, neg. quoad aliquas aetates et personas, conc.

Ut omittamus itaque polytheismum, nec nunc apud plurimos populos vigere, nec rationi consentaneum esse, quae sufficerent ad ipsum excludendum e numero iudiciorum ex communi sensu nuper exposito promanantium, indubium est errorem hunc nec apud ipsos veteres populos et homines unanimem vel universalem extitisse. Siquidem, unanimis consensus dici nequit is, cui primitus homines non adhaeserunt, quippe unius Dei traditio et cultus per Adamum in posteros transmissa fuere, atque inter homines invaluit verus cultus quousque passionibus corrupti dogmata etiam corruperunt. Deinde, integra Judaeorum natio Deorum pluralitatem rejiciebat, quod ad consensus universalitatem et constantiam labefactandam sufficeret. Id, ut praetermittam, eo etiam tempore, quo polytheismus grassabatur per populos et nationes, non defuisse philosophos et sapientes, qui Dei unitatem agnoverint.

Objic. 3.º Si communis sensus alicujus veritatis esset tu-

y el vulgo lo reconocerá desde el momento que se le manifieste su significado; porque el vulgo sabe muy bien que el fuego no siente el calor, y esto es precisamente todo lo que el filósofo quiere significar al decir que no hay calor en el fuego.» *Oeuvr. compl.*, trad. de Jouffroy, t. 3.º Essai 2.º, c. 17.

Ille idem postquam adfirmavit Aristotelem docuisse odores, sapes, colores etc. esse formas substantiales corporum (quod sanè falsum est, nusquam enim docuit Aristoteles, praefatas formas esse substantiales, sed tantum accidentales) subdit: «Aristote avait raison de croire que les saveurs, les odeurs, les couleurs, sont qualités inhérentes, aux corps et qui existent indépendamment de nos sensations; la nature même nous l'enseigne.» Ibid.

tum criterium, maximè ad Dei existentiam agnoscendam; atqui Dei existentiam communis sensus non testatur: ergo. Prob. min. Veritas sensus communis homines quoscumque ad assensum pertrahere debet; atqui in agnoscenda Dei existentia non omnes homines conveniunt: ergo. Mim. prob. 1.º ex atheis, qui quovis tempore extiterunt: 2.º ex populis barbaris, quorum quidam ex navigantium testimonio nullam Dei notitiam obtinent: 3.º ex philosophis veteribus, qui fere omnes aeternitatem materiae docuerunt, quae necessitatem et existentiam veri Dei excludit.

Resp. Neg. min. Ad probat. dist. min. Non omnes homines ratione utentes, neg.: qui ratione non utuntur, trans. Quamvis ergo quidam homines vel propter nimiam et inveteratam barbariem, vel propter pravas affectiones et consuetudines belluino more viventes, rationis lumen ita extinguerent ut Dei notionem nullam haberent, nihil ex hoc adversus communis sensus testimonium colligere liceret, sicut non licet ex perpetuo fatuis et amentibus. Sed praeterea ad singulas min. probationes breviter respondeo.

Ad primam. Quovis tempore extiterunt athei *practici*, qui scilicet, ita vixere et vivunt, quasi nullus Deus peccatorum vindex existeret. Nusquam vero extiterunt athei veri speculativi, qui revera apud se certo existimarent nullam Divinitatem esse. Namque si de philosophis et cultis hominibus loquamur, ipsis congruit illud Senecae: «Mentiuntur qui dicunt se non sentire Deum; nam etsi tibi affirmant interdium, noctu tamen et soli dubitant.» Si vero de hominibus incultis et barbaris sermo sit, illud Ciceronis eis accommodatur: «Nulla gens est, neque tam immansueta, neque tan fera, quae non, etiamsi ignoret qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat. Ex quo patet responsio.

Ad secundam. Nam tribus illae, de quibus historici et navigantes, Divinitatis sensum aliquem et conceptum possident, quamvis haec notio ex rationis imbecillitate, pravis consuetudinibus, passionibus aliisque causis, in eis oblitterata quodammodo reperitur. Adde his, navigantium de re hac narrationibus, vel nullam, vel minimam fidem adhibendam, cum, ut alia praetermittam, barbarorum linguam vel penitus ignorent, vel non satis calleant ad eorundem internum sensum rimandum et perscrutandum.

Ad tertiam. Veteres philosophi æternitatem materiæ adstruentes, notionem quidem Dei deturpabant, at ejus existentiam non inficiabantur, sed expressis verbis adfirmabant, ut videre licet in Platone et aliis. Quod si hujus rei causam quæras, eam reperies in summa difficultate, qua humana ratio ad ideam creationis assurgit. Unde veteres illi revelationis lumine orbat, ad Dei Creatoris ex nihilo notionem non assurgebant, simul dum Dei existentiam et unitatem demonstrabant.

§ IV.

De criterio sensuum externorum.

Prænotanda:

1.° Considerare oportet in externis sensibus, eorum finem, objectum, conditiones, quæ ad certitudinem judicii determinandam requiruntur.

2.° *Finis* sensuum duplex distinguitur: alter *immediatus* et *physicus*; alter, *mediatus* et *intellectualis*. Primus est conservatio corporis ac vitæ; atque hunc finem sensus adimplent, quatenus per eos admonemur de rebus ad vitam et corpus necessariis, utilibus, vel noxiis. Secundus vero est, corporum impressiones animæ referre, ac intellectui materiam ministrare ad rerum præsertim materialium notionem et ideas eliciendas. Ex perceptionibus etenim ac representationibus, tum externorum, tum internorum sensuum, humana ratio procedit ad plurimarum veritatum cognitionem ex innata vi et activitate. Ex parte itaque posterioris hujus finis, sensus sunt veluti mentis nuntii, ordinemque dicunt ad veritatem.

3.° *Objectum* sensuum universim spectatum sunt corpora, sive proprium, sive externa; sensatione enim corpus aliquod in concreto attingimus, ut oculis, turrim coloratam, rectam, rotundam, etc. Nihilominus in corporibus quædam sunt, quæ primario et *specciatim* ab aliquo sensu attinguntur, ut color a visu, sapor a gustu, etc.: alia quæ primario quidem, sed *communiter* a duobus vel pluribus sensibus attingi possunt, ut magnitudo, figura, etc., quæ per visum et tactum percipi queunt. Apud Scholasticos prima, *sensibilia propria* appella-

ri consueverunt; posteriora vero, *sensibilia communia*. Substantiam denique ipsam corporis cui hæc insunt, sensibilem per *accidens* dicebant. De his fusius in Psychologia.

4.° *Conditiones* quæ ad veritatem sensuum requiruntur sunt: 1.ª ut sensus bene valeant et apte sint dispositi, tam ex parte organi, quam ex parte medii: 2.ª ut intra limites proprios contineantur, cujus conditionis defectu fallimur dum, vel de sensibili *communi* ex unico sensu judicamus, vel ex sensibus circa corporum essentiam et quascumque proprietates iudicium proferre volumus: 3.ª ut sensus testimonium sit constans ac perseverans, quæ conditio deficit in somniantibus: 4.ª ut sit uniforme et consentaneum, ita ut unus sensus alteri non contradicat, cujus conditionis defectu decipitur homo si figuram baculi aquæ partim immersi ex solo visu dijudicet: 5.ª demum ut ratio eis præsideat, eorum exercitium dirigendo, relationem et impressionis conditiones perpendendo, ac testimonia in examen revocando priusquam iudicium pronuntiet.

5.° Adversus sensuum criterium insurrexerunt quovis tempore idealistæ, inter quos

a) Berkeley statuit, sensationem nihil esse aliud quam internam et subjectivam mentis affectionem, ac proinde ex ipsâ, corporum realem existentiam minimè dignoscit aut demonstrari posse.

b) Kant et Fichte, quorum primus corpora, prout extra animam spectantur et in seipsis, tanquam quantitates, vel res incognitas habet, non inficiatus est tamen existentiam plurium animarum. Alter vero, nihil tanquam reale admitens nisi *ego purum*, ex cujus libera activitate, non solum externus mundus, sed reliqua cuncta objecta rationis oriuntur, realitatem omnem, non tantum corporum, sed spirituum etiam, atque ipsius propriæ animæ, quatenus individua et determinata existit, penitus e medio tollit; unde ejus systema *idealismus transcendentalis*, vel *egoismus absolutus* nuncupari posset.

c) Mallebranche contendit corpora quidem revera extra nos existere, sed id nobis minime constare sensuum ope et relatione, sed tantum ex revelatione divina. Huic Mallebranche placito præverat quodammodo Cartesius, corporum existentiam ex Dei veracitate repetendo, atque ex parte adhæsit

nostris temporibus Lamennais, qui sensuum testimonio, quæ tali, ac in seipso spectato, vim certam negavit.

THESIS.

Sensuum testimonium infallibile est motivum iudicii certi, tutumque proinde veritatis criterium, dum conditiones, ad eorum rectum usum requisitæ, adhibentur.

Prob. 1.º Sensuum testimonium, juxta prænotata acceptum, necessariam habet cum veritate connexionem: 1.º quia si mens deciperetur dum de rebus sensibilibus iudicium profert ex sensuum testimonio recte adhibito, deceptio hæc in naturam ipsam, vel potius in naturæ Auctorem redundaret; deceptio namque, quæ ex potentia cognoscente, et circa proprium objectum recte adhibita, profluit, in Auctorem ipsius potentiæ proculdubio refunditur.

2.º Quia hujusmodi testimonium ex seipso perspicuum est, ac quid notissimum, non secus ac evidentia et conscientia. Quid enim magis animæ notum, quam id quod per externos sensus perspicue videt, tangit, etc.? Unde merito irriteretur, qui dum mensam tangit et videt, cibum sumit, calamo scribit, affirmaret se vere ipsam mensam non videre, nec ipsum cibum realiter sumere, nec calamum quo scribit vere inter digitos habere, sed hæc omnia nihil esse aliud quam interna ac mere subjectiva phænomena, apparentesque, vel delusorias imagines.

3.º Denique sensuum testimonium ultima est ratio quam afferre possumus pro certitudine quorundam iudiciorum, quæ altera est nota criterii veritatis. Nam si quis ex. gr. a me quærat, cur certus sin mensam hanc ad unam in longum protendi, nihil aliud profecto respondere possum, aliamve assignare rationem, nisi quia oculis et tactu clare ita percipio.

Prob. 2.º thesis. Si sensuum testimonium non esset medium tutum ac certum dijudicandi ac discernendi verum et falsum quoad sensibilia plurima, physica scientia penitus periret, vel potius impossibilis redderetur, quippe quæ tota quanta est, experientia et observatione nititur; ast vero experimenta et observationes circa corpora ipsorumque qualitates et effectus, non aliter quam per sensus possunt institui.

Immo etiam, si sensibus recte adhibitis firma fides non adhibetur, reliquæ etiam scientiæ magna ex parte labefactantur; quandoquidem sibi quisque conscius est, se ex corporum existentia, qualitatibus, accidentibus, effectibus, plurimas veritates, tum circa ipsa corpora, tum circa objecta pure intelligibilia inferre, quæ sane veritates nutarent, si ea quæ sensibus intuemur vera non essent. Hinc apposite D. Thomas (1): «Quandoque proprietates et accidentia rei, quæ sensu demonstrantur, sufficienter exprimunt naturam rei, ac tunc oportet quod iudicium de re vera, quod facit intellectus, conformetur his quæ sensus demonstrat de re; et hujusmodi sunt omnes res naturales, quæ sunt determinatæ ad materiam sensibilem: et ideo in scientia naturali terminari debet cognitio ad sensum, ut scilicet, hoc modo iudicemus de rebus naturalibus, secundum quod sensus eas demonstrat. Et qui sensus negligit in naturalibus (in rebus corporeis et sensibilibus) incidit in errorem.»

Corollaria:

1.^m *Ergo sensatio habenda non est tanquam mera affectio interna et subjectiva.* Si enim res ita se haberet, per testimonium sensuum, quod certe sensatione constat et continetur, certitudinem adsequeremur nos experiri has, vel illas affectiones, et ad summum demonstrare possemus, eas ab aliqua causa a nobis distincta oriri, ac minime certitudinem de existentia corporum eorumque proprietatibus haberemus.

5.^m *Ergo Cartesius ejusque discipuli, qui sensationem ad meram affectionem internam conati sunt reducere, latam et facilem viam idealismo sternunt.*

5.^m *Ergo sensatio non tanquam affectio interna et subjectiva est habenda, sed est ratio qua corpora ipsa ipsorumque qualitates immediate et in seipsis percipiuntur.* Ratio enim quare certus sunt existere corpora extra me, quasdam habere proprietates et qualitates, alia non est nisi quia ea sensibus perspicue percipio, non secus ac ratio quare certus sum his tria esse sex, alia non est nisi quia res evidens est, evidenterque eam intellectu percipio. Hinc videmus quod illi,

(1) *Opusc.* 70, q. 5, art. 2.º

qui Cartesium secuti, nihil in sensatione repererunt præter affectionem subjectivam, vel realitatem mundi externi inficiati sunt, ut Berkeley; vel in dubium revocarunt Kant et Fichte; vel ex ratiocinio tantum magis aut minus legitimo et difficili intulere, ut Cartesius, Mallebranche et Locke: (1) et tamen hominum quisque absque demonstratione ulla, sed ex solo sensuum testimonio ac perspicua eorum perceptione, certus est corpora extra nos existere. (2)

(1) Ipsemet Royer-Collard id agnoscit, dum ait: «Descartes, Mallebranche, et Locke, maintiennent le monde extérieur, ils prétendent seulement prouver sa réalité en la déduisant de la réalité des idées.... Descartes croit la rencontrer dans l'idée de Dieu; Mallebranche conteste la preuve de Descartes; il n'en trouve de solide que dans la révélation.

Ainsi, la révélation écartée, Mallebranche pressant la doctrine de Descartes aboutit au pur idéalisme; Berkeley atteignit le même résultat en pressant les conséquences de la doctrine de Locke.» *Fragments de Royer Collard*, apud Reid, od. cit. T. 3.º, pag. 394.

(2) Ab horum philosophorum sententia non multum distat noster Balmes, qui statuit, 1.º sensationem esse meram affectionem internam, ac proinde ex se nihil externum testificari: «La sensación considerada en sí es una mera afección interior.... La simple sensación pues, considerada en sí, no atestigua: es un hecho que pasa en nuestra alma.... es una afección de nuestro ser, un hecho simple, nada mas.» 2.º Existentiam corporum externorum admittendam quidem esse, sed non propter immediatam perceptionem illorum, ope sensuum et sensationum, sed ex ratiocinio, quo, juxta ipsius sententiam, demonstrari potest extensionem corporum extra nos esse; quod tamen ratiocinium, si semel admittatur sensationem esse purè factum internum et affectionem subjecti, prorsus nutat; semel enim constituto tanquam principio, sensationem esse tantum modificationem subjecti ex sua propria natura, necessario consequitur, per ipsam non attingi aut percipi corpora ipsa et eorum qualitates. Unde ex eadem concludi poterit ad summum per ratiocinium intellectus, existere extra nos aliquam causam sensationum.

Itaque, si principiis propriis stare velit Balmes, remove debet a sensibus omnem certitudinem *objectivam*, solumque relinquere *subjectivam*. Id ut omittam inexactam notionem, quam de corpore ibidem tradit, dum scribit: «Examinando filosóficamente el concepto de cuerpo encontramos en él el de una cosa distinta de nuestro ser, y cuya presencia nos causa tales ó cuales sensaciones.» Porro,

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objic. 1.º Si testimonium sensuum veritatis tutum criterium esset, maxime id locum haberet pro existentia corporum dignoscenda; atqui ex sensuum testimonio corporum existentia nobis constare nequit: ergo. Prob. min. Sensatio, utpote mera subjecti sentientis affectio, intra nos tantum existit, ac proinde quod extra nos invenitur referre nequit: atqui corpora extra subjectum sentiens sunt posita: ergo.

Resp. Neg. min. Ad prob. Dist. maj... Sensatio etc., si *sensatio sit actio perceptiva et cognoscitiva ex propria natura, neg. aliter, trans.* Cum sensatio apud omnes perceptionem et cognitionem necessario involvat, subjectum, simul et objectum respicit; quippe implicat cognitio absque subjecto cognoscente et objecto cognito. Jam vero, quamvis sensatio, si ex parte subjecti spectetur, ipsius affectio sit, at simul ad objectum aliquod terminatur, quod quidem objectum apud nos sunt ipsæ qualitates in corporibus existentes, vel si malueris, ipsa corpora prout determinatis subjiciuntur qualitatibus. Objectio itaque solum impetere potest Cartesium ejusque assecclas, qui nihil in sensatione vident præter subjecti affectionem.

Objic. 2.º Nullis existentibus corporibus, posset Deus in nobis determinare easdem sensationes, quas nunc experimur: ergo ex sensuum testimonio constare nequit existentia corporum.

Resp. Omis. ant. neg. cons. Etiamsi concedatur Deum, attenta sola omnipotentiae vi, posse in nobis immediate determinare sensationes similes his, quas in percipiendis corporibus experimur, quod quidam inficiantur, saltem indubium est, factum hujusmodi non existere, quia repugnaret veracitati divinae; quandoquidem, eâ in hypothesi, homo necessario et invincibiliter perpetua deceptione et errore illu-

si res ita se habet, Deus, qui proculdubio et præsens nobis existit, et sensationem excitare potest similem ei quam corpora in nobis produciunt, corporis naturam et conceptum philosophicum sortitur. Vid. *Filos. Fund.*, lib. 2.º, capp. 1.º, 4.º et seqq.

deretur, quod Dei veracitati et sanctitati penitus repugnat.

Objic. 3.º Testimonium sensuum sæpe nos fallit: ergo nunquam tuto ei credimus. Prob. ant. Turris quadrata eminens visa, rotunda percipitur; lanam oculis percipimus tanquam parvæ extensionis corpus, etc.: ergo.

Resp. Dist. antec. Sæpe nos fallit, si recte adhibeatur, neg. si conditiones requisite non serventur, conc. In primis, respectu sensibilis seu objecti proprii, sensus vel nunquam, vel rarò fallunt. Deinde, tam quoad sensibilia propria, quam quoad communia, nunquam fallunt per se et proprie, tum quia iudicium de re ad solum intellectum spectat; tum maxime quia sensus rem semper exhibent prout naturæ leges in illis adjunctis expostulant. Solum igitur per accidens et occasionaliter falsi dici possunt ex præcipiti iudicio intellectus, dum de re iudicat, quin conditiones assignatæ pro recto usu et testimonio sensuum serventur. Sic in allato priori exemplo, falsum iudicium vitabitur, si visus et tactus testimonia conjungantur, cum agatur de objecto sensibili communi.

Objic. 4.º Quandoque sensationem refert homo ad corpus non existens: ergo et sensus falluntur per se, et sensatione corpora ipsa non attinguntur. Prob. ant. exemplo eorum, qui post amputatum brachium, dolorem sentiunt, quasi in eo existeret.

Resp. Dist. ant. Sensationem externam, neg. internam, subdist. per se, neg. ex errore imaginationis, conc. Primo itaque, nos hic non de sensibus internis sermonem habemus, dum testimonium sensuum, qua criterium veritatis, expendimus, sed potius de sensibus externis. Deinde, dolor ille ex imaginationis deceptione, vel potius ex præcipitatione iudicii originem ducit, quatenus, nempe, imaginatio dolorem percipit in ea parte, in qua antea consueverat experiri; at error iste facile per mentem corrigi potest, si testimonium aliorum sensuum, puta, tactus, adhibeatur. Præterea, internus corporis dolor ex ipsa sua natura obscurus est quandoque quoad determinationem partis corporis in qua viget, ut videre licet in his, qui rheumate tenentur.

§ V.

De Criterio auctoritatis humanæ.

Quoniam plurima in sapientibus ipsis inveniuntur, quorum notitiam, nec ex evidentia, nec ex communi sensu, nec ex conscientia aut sensuum testimonio hausserunt, sed ex aliorum hominum testimonio et relationi, qui humani testimonii vim elevant, elevant simul maximam scientiæ humanæ partem, immò etiam societatis et Religionis fundamenta concutiunt; quæ profectò corruunt, si fides certa hominum testimonio denegetur. Quapropter merito Melchior Canus: «Plerique nostra hac ætate, perversè, ne dicam impudenter, res quas esse gestas gravissimi Auctores testati sunt, in dubium vocant. Qui, si idoneas causas probabilesque redderent, audiendi fortasse essent; cum vero reddant nullas, contemnendi sunt, ut qui communem hominum sensum exuerunt, iudiciorum humanòrum potissima instrumenta, hoc est, testimonia rejecerunt, vitæ magistram, prudentiæ subsidium, lucem veritatis, historiam neglexerunt.» Sed quia, ut ipsemet ait; «uterque, et qui cito credit, et qui ad credendum nimium est tardus, jure reprehenditur,» ut auctoritatis et vim et existentiam dignoscamus ac recte dijudicemus, quædam sunt

Prænotanda: 1.º Facta quæ ex hominis testimonio homini constant, vel sunt dogmatica seu doctrinalia, ut dum ex sapientis testimonio certus fit tres angulos trianguli esse æquales duobus rectis, vel solem terram magnitudine superare; vel sunt historica, ut hominum et populorum res gestæ, ac rei vel phænomeni existentia, quæ hominum historia et relatione habentur.

Rursus, ex factis quædam naturalia, quædam vero supernaturalia existunt. Prioris generis sunt, quæ nihil præ se ferunt, quod consuetis naturæ legibus consentaneum non sit: postrema, quæ perfici non potuerunt quim præfatis naturæ legibus derogatum fuerit. Præterea, facta quædam perspicua et obvia existunt, alia vero obscura et difficilia, quæ, nempe, aliquam exigunt ingenii sagacitatem, ut perspicue percipian-

tur, ut physica quædam experimenta, phænomena magnetismi, etc.

Quædam etiam *publica* dicuntur, vel quia in iudicio, aut authentica alia ratione constant; vel quia frequenti coram populo patrata fuere, taleque sit factum, ut intuentium attentionem merito excitare valeat: quod si e contra factum paucis tantummodo innotuerit, *privatum* nuncupatur.

Denique facta, quæ hominum testimonio constant, quandoque præjudiciis favent, quandoque adversantur: favent, dum narratoris familiæ, patriæ, religioni, opinionibus, affectibus, utilitati sunt consentanea: adversantur, dum hæc deficiunt, aut dum ea quæ narrantur a communi hominum sensu et utilitate abhorrent.

2.º Qui rem sibi notam alteri adfirmando nunciat, vel manifestat, *testis* nuncupatur. Porro hujusmodi testis, si nunciat rem ratione tantum cognitam, dicitur *dogmaticus*; si rem aliquam sensibus obviam et eorum testimonio subjectam, *historicus*. Si rem narrat quam ipse oculis perspexit, *oculatus*; si vero quam ex aliorum dictis, vel relatione accepit, *auritus* dicitur. Quod si postremus hic vixit eâ ipsa ætate, qua factum narratum contigit, *coævus* appellatur; secus, *posterior*, qui majorem aut minorem meretur fidem prout rei gestæ proximior extitit aut remotior, et prout rem narratam a testibus oculatis, vel auritis tantum, accepit.

Attendere quoque oportet in testibus; 1.º *gravitatem*, quæ ex ætatis maturitate, iudicii rectitudine, mentis acie et cultura, religione et patria potissimum desumitur: 2.º *probitatem*, quæ dignoscenda venit, ex ipsius integritate, moribus, institutione, veracitate: 3.º *constantiam et concordiam*, tum quoad seipsum, tum quoad alios, quo enim plures in facto narrato conveniunt, dum illi præsertim contrariis affectibus, utilitati, religioni, studiis, aut opinionibus subjiciuntur, eo potior vis ipsorum testimonio inest.

3.º Igitur *auctoritas* testium exurgit ex ipsorum scientia et veracitate, quatenus a nobis cognitis; siquidem vim majorem, vel minorem alicujus testimonio concedimus, quatenus nobis constat, ipsum, et rem quam testatur satis cognoscere, et fallere nolle. Hæc porro auctoritas, *divina* dicitur, si de re agatur, quæ Dei constet testimonio; et hæc non moralem tantum, sed omnimodam, vel metaphysicam certitu-

dinem parit, quippe absolute repugnat Deum, vel falli, vel fallere posse; sed de hac theologi. Nos hic de humana auctoritate, cujus quasi proprius effectus est fides *humana*, quæ, ut moralem certitudinem includat, quasdam exquirat conditiones.

4.º Itaque opus est 1.º ut factum de quo agitur sit sensibile, publicum, gravis momenti, ita ut attentionem serio excitet, evidenter non impossibile, nec sensui communi repugnans: 2.º ut qui ipsum testantur, rem percipere poterint, vel propriis sensibus, vel ex testibus aut instrumentis omni fide dignis: 3.º ut vel sint ita certo probi, ut facile cognoscatur eos fallere nolle; vel si eorum probitas non ita certo constat, ea sint rerum adjuncta, ut, etiamsi vellent, non possent decipere, prout contingit dum ii, qui rem testantur, patria, educatione, moribus, studiis, commodo, sunt diversi, aut etiam contrarii: 4.º ut testimonium sit constans et uniforme, saltem quoad substantiam facti, nam sola varietas quoad aliquas minoris momenti circumstantias, fidem quoad factum ipsum non elevat. Accipe exempla: *Londinum existere: Julium Cæsarem pleno senatu a senatoribus quibusdam interfectum*, res sunt quibus firmiter adsentior ex auctoritate humana, quia præfatis gaudent conditionibus, ut intuenti facile patet. Quod idem de sexcentis aliis factis dici potest. Itaque sit,

THESIS.

Auctoritas humana, conditionibus modo expositis munita, est motivum infallibile certi iudicii quoad facta sensibilia et historica.

Dico quoad facta *sensibilia et historica*, ut omittantur facta dogmatica, atque etiam phænomena, quæ sub sensus quidem cadunt, sed ingenii sagacitatem aut mentis culturam quandam exigunt, ut motus planetarum, eclipsis, curationes magneticæ &c.

Prob. 1.º Auctoritas illa, quæ includit testimonium cujus auctores nec ipsi decipi, nec alios decipere potuerunt, vel etiamsi voluissent decipere non possent, est motivum infallibile certi iudicii, ut per se patet: atqui sic se habet auctoritas humana dum expositis nuper conditionibus munitur:

ergo. Prob. min. per partes. Auctores præfati testimonii, In primis, *decipi non potuerunt*. Quandoquidem, impossibile penitus habetur decipi posse plures simul homines, dum narrant factum aliquod sensibile, publicum, magni momenti, quod, vel ipsi viderunt, vel ab aliis fide dignis acceperunt, si hujusmodi homines, sive testes oculati, sive auriti sint, nullum commodum ex narratione reportent, sive quoad se, sive quoad patriam, religionem et familiam; vel denum si idem testentur, quantumvis studiis, affectibus, indole, ingenio diversis, aut etiam oppositis.

Deinde *alios decipere nollunt, aut si vellent, non possent*. Nam supponimus testes esse plures, et certo probos, et integros, quâ in hypothesi alios decipere nolunt; vel si non omnes sint probi et integri, at sunt moribus, patria, cupiditatibus, religione, commodis inter se diversi et oppositi, quis autem credat, homines plures, studiis et commodis omnis generis diversos, et oppositos, aut quibus nihil interest rem occultare, ut dum agitur ex. gr. de existentia Londini, de morte Cæsaris, omnes ad unum in mendacium conspirare, præsertim cum nullam utilitatem ex mendacio reportant? Id sane, et communi hominum sensui, et quotidianæ experientiae, et generalibus ac constantibus societatis legibus moralibus prorsus repugnat. Ergo ex hominum testimonio obtineri potest quandoque factorum, sive præteritorum, sive præsentium, certa et infallibilis cognitio.

Prob. 2.º thesis ex absurdis. Nam si semel concedatur humanum testimonium motivum infallibile certi iudicii non existere quoad facta sensibilia et historica, derogatur sapientiae et providentiæ divinæ, juxta quas in præsentis rerum statu, veritates fundamentales societatis et religionis nonnisi ex humano testimonio certò agnoscimus. Siquidem, ex humana auctoritate habemus et scimus certo, christianam religionem a Jesuchristo fundatam, per apostolos prædicatam, miraculis probatam, martyrum sanguine sancitam, etc. Similiter nos ad talem familiam pertinere, talibus juribus gaudere, talia bona possidere, etc. Ergo qui humani testimonii certam et infallibilem vim et auctoritatem de medio tollit, divinæ providentiæ statutum ordinem, ipsaque societatis et religionis fundamenta subvertit.

Ex hucusque expositis facile infertur, hominum testi-

monium, si desint assignatæ conditiones, non certam fidem, sed magis aut minus probabilem determinare, cujus quidem probabilitatis gradus diversi existunt pro diversitate factorum, testium, et reliquarum circumstantiarum. Quamvis autem hujusmodi gradus mathematicæ, ut ita dicam, determinare, difficillimum, vel potius impossibile sit, quasdam tamen regulas subijcere placet, quas præ oculis habere oportet. Quarum sit,

1.º

Si agatur de re doctrinali vel scientifica, testimonio viri sapientis sive periti in re illa sua vis constat, sed facile cedit rationi, seu experientiæ in contrarium. Quoad rudes tamen, vel imperitos in scientia illa, normam prudentis iudicii præbet, si plurimi conveniant.

Prima pars patet; quia illi qui scientiam quærunt, non quamcumque rei notitiam, sed rationalem quærunt, ac proinde quæ ratione aut gravi fundamento nitatur. Hæc autem rationalis notitia præcipue habetur perpendendo argumenta et rationes, ex quibus rei veritas elucescit. Altera pars satis constat, tum ex eo quod peritis in arte credendum est, nisi grave momentum obstet; tum quia rudibus et in arte aliqua imperitis alia non suppetit via pro aliqua scientiæ illius notitia obtinenda. Ubi inamadvertite, hanc secundam regulæ partem cunctos homines comprehendere; nullus quippe existit quantumvis sapiens, qui omnes scientias et artes addiscat, quinimo etiam, in ipsis quas callet, non omnia per semetipsum perpendere, aut experiri potest.

2.º

Testimonium hominis sapientis aut exercitati iudicii, jure præfertur testimonio indocti et vulgaris hominis quoad facta dogmatica, non vero in aliis. Similiter oculatus testis præfertur aurito, cæteris paribus. Si duo homines unus doctus, indoctus alter, narrent se vidisse cometam, aut eclipsim lunæ, major fides præstari debet docto quam indocto, quia hic facilius in rebus hisce fallitur: si vero agatur de eventu communi et sensibili, e. g. de occisione hominis, æqua eis fides